

ної єдності визначається, з одного боку, як глобальна тенденція розвитку державності, а з другого – як умова розвитку державності. Доведено, що в історичній ретроспективі використовувалися різні типи формування соціальної зв'язності, які з логічної точки зору ототожнюються з різними типами управління державою.

Розкрито, що генезис типів управління відображає підвищення рівня об'єктивності в управлінні, як зняття невідповідності природи держави і типу управління. У статті визначені наступні форми управління в державі, а саме: «вождизм», «влада», «політика», «державне управління». При цьому кожний подальший тип управління характеризується посиленням об'єктивного начала. Обґрунтовано обмеженість політичного підходу к здійсненню державного управління за причиною недостатньої об'єктивності. Головним чинником недостатньої об'єктивності політичного підходу є, в свою чергу, те, що він ґрунтується істотно на трактуванні емпіричних фактів на основі історичного досвіду, який в більшості випадків не в змозі визначити майбутні перспективи існування та розвитку держави.

Доведено, що зниження рівня суб'єктивності і підвищення рівня об'єктивності найвиразніше виявляється при переході від індивідуального управління до колективного і при становленні кібернетики, де було показано, що управління підпорядковується не суб'єктивній думці, а об'єктивним законам. Отже, є потреба в трансформації форм управління – від суб'єктивного вождизму і політики до державного управління, де чинник суб'єктивізму усувається шляхом запровадження логіки державного управління. У цьому випадку, становлення і розвиток держави визначаються не тією або іншою особою, а відповідністю рішень влади сутності держави.

Показано, що логіка – це відносини взаємного спілкування («діалогу»), в якому друга особа замінена узагальненими (об'єктивними) правилами. Таким чином, для існування логіки управління повинен існувати суб'єкт управління, який перебуває у відносинах взаємного спілкування з об'єктом управління, який представлений деякими об'єктивними параметрами. Значенням змістом логіки державного управління є досягнення певного взаємного порозуміння, яке сприятиме підвищенню ступеня соціальної зв'язності в державі, що є головним завданням державного управління.

Література.

1. Бутирська Т. О. Державне будівництво : стан, суперечності, перспективи розвитку в Україні : монографія / Т. О. Бутирська. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 484 с.
2. Цаплин В. Странная цивилизация / В. Цаплин. – М. : Астрель : АСТ, 2006. – 640 с.
3. Луговий В. І. Державне управління як галузь професійної діяльності, академічної підготовки, наукових досліджень / В. І. Луговий, В. М. Князев // Вісн. УАДУ. – 1997. – № 3-4. – С.4–16.
4. План дій для міністра : практ. посіб. / ГУДС ; Т. В. Мотренко, А. В. Вишневський, В. В. Баєв, А. Л. Бондаренко ; [за заг. ред. Т. В. Мотренка]. – К. : ЦСІРДС, 2006. – 352 с.
5. Нижник Н. Р. Государственно-управленческие отношения в демократическом обществе / Н. Р. Нижник. – К. : Ин-т государства и права НАН Украины, 1995. – 207 с.
6. Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики : монографія / В. Д. Бакуменко. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 328 с.
7. Державне управління: філософські, світоглядні та методологічні проблеми : монографія / [кол. авт. : В.М. Князев, І. Ф. Надольний, М. І. Мельник, В. Д. Баку-

менко та ін. за заг. ред. В. М. Князева]. – К. : Вид-во НАДУ : Міленіум, 2003. – 320 с.

8. Якубовський О.П. Державна влада і громадянське суспільство: система взаємодії : монографія / О. П. Якубовський, Т. О. Бутирська. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2004. – 196 с.

9. Бутирская Т. Реформирование государственной службы Украины: проблемы методологии / Т. Бутирская // Демократичний розвиток: вищі державні службовці та політико-адміністративні стосунки : матеріали XVIII міжнар. конгр. з підготовки вищих держ. службовців, Україна, Київ, 15-17 черв. 2005 р. / уклад. С.В. Соколик. – К. : К.І.С., 2005. – С. 45–46.

10. Гессе Г. Игра в бисер / Г. Гессе ; [пер. с нем. Д. Каравкиной и Вс. Розанова; ред. пер., комментарии и пер. стихов С. Аверинцева]. – М. : Худож. лит., 1969. – 467 с.

УДК 323.11"193/195"

Володимир Коваль

ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПОЛІЕТНІЧНІСТЮ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД ПАНУВАННЯ РАДЯНСЬКО-БІЛЬШОВИЦЬКОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ (1930–1950 рр.)

У статті здійснена спроба подати узагальнений аналіз змісту та особливостей поетапних змін в сфері державного управління поліетнічністю, які мали місце в Україні за часів радянсько-більшовицького тоталітарного режиму.

Ключові слова: державне управління поліетнічністю; етнічні землі; етнічнонаціональна політика; національні (етнічні) меншини; національні райони; українізація-коренізація; депортація народів.

➤ На початку 1930 років в Українській РСР, як і в цілому в СРСР, розгорнулася інтенсивна політизація усіх сфер суспільного життя. Така ситуація пояснювалася, передусім, радикальною пролетарізацією приватного власника і в місті, і на селі. Все було підпорядковане забезпеченню цього процесу, в тому числі робота з національними меншинами. Зокрема, в Україні така робота концентрувалася і зосереджувалася у пріоритетному порядку на забезпеченні колективізації сільського господарства, що здійснювалася всупереч корінним інтересам переважаючої більшості населення республіки, а особливо – селянства, понад 90% якого складали представники титульної нації – етнічні українці. Все це обумовило прискорену бюрократизацію місцевих Бюро національних меншин (БНМ), які чим далі, тим більше ставали схожими на відомий образ «чемодана без ручки». Закономірним результатом такої трансформації БНМ стало те, що під приводом чергових адміністративно-територіальних переформувань майже всі вони були ліквідовані [1, с. 153].

Слід відзначити, що паралельно з цими заходами відповідні зміни відбувалися й у вищому державно-управ-

лінському керівництві України, що послужило достатнім підґрунтям зведення майже нанівець змістовної сутності українізації-коренізації. Розформування місцевого апарату управління справами національних меншин у 1931–1934 роках, зокрема реорганізація Центрального Комітету національних меншин (ЦКНМ) до рівня одного із рядових відділів при Всеукраїнському Центральному Виконавчому Комітеті (ВУЦВК) ознаменували початок якісно іншого, у порівнянні з попереднім, етапу сталінської етнонаціональної політики в УСРР. Поглиблений аналіз цих і подальших змін у даній царині уявляється дуже важливим для їх наукової реконструкції та аналітичного осмислення, в тому числі з точки зору недопущення будь-яких деформацій державного управління сучасними етнополітичними процесами в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

➤ Ступінь розробки поставленої проблеми не вичерпується лише кількістю та змістом статей довідкового й теоретичного характеру, вміщених у відповідних енциклопедичних виданнях, словниках, збірниках тощо. Тих чи інших аспектів теми торкаються у своїх працях такі вчені-суспільствознавці, як: О. Антонюк, І. Варзар, Вік. Даниленко, В. Євтух, Г. Касьянов, І. Кресіна, С. Кульчицький, І. Курас, О. Майборода, Л. Нагорна, П. Надолішній, М. Панчук, О. Рафальський, Ю. Римаренко, Л. Рябошапка, В. Трощинський, Ю. Шаповал, Л. Шкляр та ін. При цьому дуже важливим є синтез різних, так би мовити, науково-інструментальних методик і методів у підходах до розгляду проблеми, міждисциплінарний характер її дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

➤ Слід відзначити, що попри достатню багату історіографію, присвячену ключовим аспектам теми розвитку національних відносин, життєдіяльності етнічних спільнот у Радянській Україні, все ж існують помітні прогалини у вивченні механізмів державного управління цими процесами. У вітчизняній науці державного управління все ще бракує праць, які б комплексно висвітлювали цю проблематику, без чого немає поки що цілісної картини етнонаціонального розвитку України в радянську добу в рамках його регулювання офіційними державними інституціями. Такий стан справ значно актуалізує необхідність поглибленої розробки поставленої теми.

Відтак **метою** даної статті є узагальнений аналіз змісту та особливостей поетапних змін в сфері державного управління поліетнічністю, які мали місце в Україні за часів радянсько-більшовицького тоталітарного режиму.

Виклад основного матеріалу

➤ Цілком природно і логічно, що зміни у соціальної структури, які сталися в УСРР* на початок 1930 років, переформатування завдань, цілей та функцій етнополітики – все це обумовило перевтілення і ЦКНМ як специфічної у своєму роді радянської державно-управлінської установи. Всі її раніше доволі широкі компетенції звелися до опікування лише освітньо-культурницькою сферою. Звичайно ж, така трансформація нівелювала державно-управлінський статус ЦКНМ. Це ознаменувало собою фронтальне згортання у масштабах республіки коренізації, як політики стосовно національних меншин [2, с. 157].

* Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР) – таку офіційну назву мала Україна від 6 січня 1919 р. до прийняття другої Конституції Радянської України у січні 1937 р., за якою назва була змінена на Українську Радянську Соціалістичну Республіку (УРСР).

У пропагандистських цілях було дотримано певних умовностей, щоб «титовська» нація союзної республіки – українці були наділені хоча б зовнішніми ознаками якоїсь суверенності. Формально національні райони в УСРР продовжували існувати. Так, утворені свого часу німецький і польський райони на кордоні України офіційно все ще діяли і на початку 1930 років. Але майже всіх громадян німецької і польської національностей чекісти виселили з цих місць саме через ту причину, що їхні поселення дислокувалися на державному кордоні [3, с. 527–529].

Послідовне згортання коренізації та посилення русифікації українців за межами їхньої власної республіки, що віддзеркалювали й події в самій Україні, показали прагнення Москви зменшити «українську загрозу» для існування радянської імперії з її ідеалами нівелювання всього «національного» і «торжества принципів пролетарського інтернаціоналізму». Тотальні репресії проти нелояльних національних кадрів розгорталися і за відпрацьованими раніше, і за цілком новими схемами. До перших – найбільш практикованих – можна віднести серійні порушення кримінальних справ за відповідними статтями КК УСРР (антирадянська агітація, контрреволюція тощо) проти громадян різних національностей. До нових були віднесені так звані групові кримінальні процеси, тобто інкримінування протидержавних акцій цілим колективам, організаціям і т.п. Наприклад, за першою схемою були репресовані росіяни Ф. Капустін (землевпорядник) та І. Петрова (голова Нікопольського райвиконкому Дніпропетровської області), євреї В. Смольний (заступник директора Інституту економіки УАН), грек М. Аркас (театральний діяч), угорець О. Штейнер (начальник відділу Київського окружного будинку Червоної Армії) [4, с. 86–88].

За подібними безпідставними звинуваченнями понесли кримінальні покарання: міністр єврейських справ в уряді Директорії УНР П. Красний, який, свого часу, був депортований в Україну з Польщі і якому ЦК КП(б)У дозволило працювати в єврейських організаціях; відповідальні співробітники ЦКНМ – євреї А. Гітлянський, А. Глинський та, нарешті, керівник ЦКНМ – євреї Д. Мац; працівник польського бюро ЦК КП(б)У євреї С. Лазоверт; заступник командувача Харківського військового округу поляк К. Квяткек; перший секретар ЦК КП(б)У поляк С. Косіор; прокурор УСРР євреї Г. Желєзногорський (Айзенберг); німецькі вчителі Краснореченської середньої школи Волинської області; поляки на заводі ім. Держинського в м. Кам'янську; росіяни в Харківській колегії адвокатів; німці в Молочанському районі Дніпропетровської області та Гайсинському районі Вінницької області; латиші, румуни, естонці, угорці, молдавани, чехи, євреї, поляки на Вінничині; шведи у Херсонській області; болгари у Полтавській області; греки в місцях їхнього компактного проживання у Криму та Приазов'ї (планувалося навіть завести загальносоюзну справу «націоналістичної організації греків СРСР») і т.п. [5, с. 316].

Фатальні наслідки запроваджених змін у державному управлінні розвитком поліетнічності в Україні на кінець 1930 років переконливо доводять офіційні статистичні дані. Вони ілюструють трагічні результати широкомасштабних переслідувань загальнодержавного характеру, що є очевидним свідченням переходу до суто тоталітарного правління. Так, тільки упродовж 1937–1938 рр. в УСРР було піддано репресіям тисячі і тисячі представників поліетнічного населення країни: поляків – 44 467 чоловік, німців – 25 017, росіян – 19 199, євреїв – 7 802, греків – 5 474, білорусів – 2 206, латишів – 1 788, ру-

мун – 1 496, вірменів – 504, литовців – 249, татар – 204, естонців – 160, китайців – 145, корейців – 103 [5, с. 320].

Отже, в дійсності проводилося не просто згортання коренізації національних меншин в Україні, а тотальна ліквідація її базових елементів. На підставі численних постанов ЦК КП(б)У упродовж 1935–1938 рр. була припинена діяльність цілого ряду секторів, відділів, кафедр, інститутів, засобів масової інформації, що обслуговували національні меншини й опікувалися їхніми етнічними потребами та інтересами. Аналогічна доля спіткала й газети самих національних меншин та радіопередачі їхніми мовами. Мотивації щодо таких заборон і закриттів були типовими для тогочасних інкримінувань: «шпигунство» працівників, наявність класово ворожих елементів, відсутність потреби в існуванні, відірваність від актуальної тематики, переважання релігійної спрямованості та буржуазних пережитків і т.п. [6, с. 49, 94–97].

Згодом приймаються нові рішення – постанови ЦК КП(б)У, які остаточно переорієнтовують політику стосовно національних меншин: «Про ліквідацію та реорганізацію національних районів» (від 5 березня 1939 р.) і ще раніше – «Про реорганізацію національних шкіл в Україні» (від 10 квітня 1938 р.). Характерно також, що саме на цей період – час остаточного утвердження сталінського тоталітаризму в управлінні державою – припадає завершальний етап скасування національного районування. Тут радянська влада по-своєму розставила пріоритети, вибираючи між забезпеченням інтересів національних меншин та прискореним форсуванням соціалістичного будівництва останне [2, с. 236–240].

Окремого розгляду заслуговують питання впровадження радянської системи державного управління розвитком поліетнічності в Західній Україні, приєднаній до УРСР у 1939 р. шляхом реалізації відомих нині, а тоді таємних протоколів до радянсько-німецького договору про ненапад 1939 р. Аби юридично оформити це приєднання, було запроваджено новий територіальний статус Західної України: Волинь, Галичину, Північну Буковину і ряд повітів Бессарабії законами СРСР від 1 листопада 1939 р. і 2 серпня 1940 р. включено до складу УРСР. Таким чином, законодавство СРСР і УРСР, зокрема закон СРСР «Про громадянство СРСР» (1938 р.) [7, с. 71, 72, 85, 112] поширилось на територію Західної України. Стосовно радянського громадянства мешканців Галичини і Західної Волині, то воно було врегульоване спеціальним Указом Президії Верховної Ради СРСР від 29 листопада 1939 р. «Про набуття громадянства мешканцями Західної України». Отже, саме від цієї дати неукраїнське населення згаданої території (у майбутньому – Північної Буковини та Бессарабії) набуло статусу національної меншини.

Щодо даної категорії громадян радянська влада у той період вживала відповідні державно-управлінські заходи, які зводилися до традиційного набору «соціалістичних перетворень». Вони, насамперед, стосувалися освітньої сфери. Так, колегія Наркомосу УРСР 3 листопада 1939 р. затвердила постанову «Про організацію системи народної освіти та про навчання в школах та вузах Західної України» [8, с. 145]. На практиці визначений цим документом ресурс виявився недостатнім, і РНК УРСР прийняв додаткову постанову – «Про реорганізацію системи народної освіти та про навчання в школах і вузах Західної України», схвалену 4 березня 1940 р. політбюро ЦК КП(б)У. Туди були внесені суттєві доповнення, головні з яких – уведення поряд з рідною (національною) мовою вивчення російської мови у всіх школах регіону. 10 березня 1940 р. була прийнята ще

одна постанова РНК УРСР – «Про реорганізацію вищих учбових закладів західних областей України». У ній вказувалось на необхідність організації навчання українською і російською мовами, вводилось їхнє обов'язкове вивчення, а за окремими додатковими дозволами – і користування польською мовою [9, с. 52–55].

Регіональною особливістю залучення етнічних спільнот Західної України не тільки до державного управління, а й просто до громадсько-політичного життя було те, що чи не єдиною сферою реалізації потреб національних меншин стали освіта та діяльність культурно-освітніх закладів. Загалом же посилення тоталітарного режиму супроводжувалося системним ігноруванням політичних прав етнічних спільнот. І все це відбувалося на тлі демагогічної пропаганди про торжество принципів «радянської демократії».

Прикметно, що політико-пропагандистські гасла оформлялися у законодавчо-правовому порядку. Зокрема, 6 жовтня 1939 р. було затверджене «Положення про вибори до Українських Народних Зборів Західної України», де у статті 2 гарантувалась можливість забезпечення принципу загального виборчого права незалежно від національності і віросповідання. А Декларація Народних Зборів від 27 жовтня 1939 р. проголосила саму можливість існування дружби народів лише в СРСР, стверджуючи, що «тільки радянська влада спроможна знищити всякий національний гніт, міжнародний розбрат та ворожнечу і забезпечити співробітництво і дружбу трудящих всіх національностей» [10].

Симптоматичним стало й те, що радянська влада для підтвердження своїх демагогічних заяв намагалася використовувати різні вигадливі способи. Так, одним із них була навмисно спотворена статистика, що мала наочно проілюструвати реалізацію представницької демократії. Зокрема, офіційно повідомлялось, що у виборах до Народних Зборів Західної України, крім етнічних українців, взяли участь євреї, поляки та росіяни [7, с. 71, 85, 112]. Наводилися також свідчення про осіб з числа національних меншин, залучених до роботи в державних органах влади та управління, офіційних громадських організаціях. Наприклад, у звітних матеріалах Львівського обкому КП(б)У від 20 грудня 1939 р. і 23 квітня 1940 р. вказувалося, що у Львові та Львівській області на керівну роботу в державні і профспілкові органи були висунуті представники польської, єврейської, російської та інших етнічних спільнот [11, с.100]. Все це мало б підтвердити «тріумф» Союзу РСР як багатонаціональної держави.

Насправді ж, спроби місцевих лідерів національних меншин реалізувати власне виборче право і висунути в кандидати своїх представників всіляко таврувалися в пресі, а то й прямо блокувалися радянською владою. Так, союзна газета «Известия» 23 жовтня 1939 р. обурено писала, що у м. Львові та Львівській області «дозволено голосувати буржуазним паразитам, тобто священикам, капіталістам, польським і єврейським шовіністичним групам» [12, с. 79]. А Чернівецький повітком надіслав 30 липня 1940 р. повідомлення до ЦК КП(б)У про те, що «підбір складу сільрад проходив в умовах виключної активності ворожих радянській владі елементів, які намагаються просунути в органи влади своїх агентів» [13, с. 29]. У подібному дусі була витримана більшість статей, листівок-агіток тощо в період виборчої кампанії по всій Західній Україні. Таку роботу, до речі, теж справедливим буде вважати одним із ресурсів тоталітарного державного управління розвитком поліетнічності з урахуванням, у даному випадку, чинників регіонального характеру.

Істинна ж суть етнонаціональної політики радянського режиму на приєднаних територіях чітко виявилася у забороні діяльності всіх політичних партій і громадських організацій національних меншин. Про розмах репресивних заходів у даному напрямі свідчать наступні дані: якщо у Львівській області на початок вересня 1939 р. налічувалося 5656 клубів і товариств різних національностей, то вже в грудні того ж року з них залишилося тільки 282, а решту, визначених ідеологічно шкідливими, було закрито. У цих прямих порушеннях прав етнічних спільнот відбилася негативна еволюція державного управління розвитком поліетнічності в Україні у 1930 роках. Врешті-решт, у підсумку вона призвела до загострення суперечностей етнонаціонального розвитку в республіці. Водночас, характерною для того періоду була стратегія «спекуляції» на патріотичних почуттях основного корінного етносу – українців, які самі століттями перебували у складі царської Росії, по-суті, у статусі національної меншини. Зрозуміло, тут слід врахувати головне, а саме те, що події Другої світової війни, які охопили всю Україну, перервали всі суверенно-державотворчі процеси, в тому числі у сфері управління поліетнічністю. Разом з тим завершальний етап цієї війни ознаменувався приєднанням до УРСР ще однієї історичної території – Закарпатської України. В результаті, було утворено нову Закарпатську область, на яку повною мірою поширилося радянське законодавство УРСР [9, с. 42, 52].

Суспільно-політичні трансформації у новому – західному регіоні України часто-густо носили суперечливий характер, виявляли подвійні стандарти у підході до регулювання тих чи інших питань розвитку поліетнічності. Так, в цілому позитивні дії влади щодо етнічних росіян супроводжувались одночасним ігноруванням прав інших національних меншин. Зокрема, першими декретами Народної Ради Закарпатської України, проголошеної у 1944 р., було націоналізовано велику промисловість, засоби зв'язку, транспорт, банки, торгові підприємства, конфісковано земельні угіддя і т.п. Ці репресивні методи аргументувалися тим, що це все належало ворогам чи зрадникам трудящих, яких уособлювали заможні громадяни німецької, угорської, чеської національностей. Всі угорські партії були розпущені, а «їхні лідери або втекли... або знайшли свій безславний кінець від караючої руки радянського правосуддя» [14, с. 29–73].

І вже цілком окреме місце як ганебне явище державної політики у сфері міжнаціональних відносин займають депортації – примусове переселення цілих народів, звинувачених у тих чи інших надуманих злочинах. Оскільки дане питання достатнім чином вже вивчене і проаналізоване нашими вченими-суспільствознавцями, ми торкнемося лише його загальних аспектів у контексті висвітлюваної тут теми.

Процеси примусових вивезень і переселень активізувалися відразу після закінчення Другої світової війни. Достатнім приводом для зазначених дій служив лише факт перебування тієї чи іншої особи або групи осіб на окупованих територіях. Такі люди автоматично вважалися зрадниками. Одними з перших були репресовані кримські татари, яких поголовно звинуватили у зраді. За пропозицією Л. Берії, викладеною у ряді доповідних записок, 11 травня 1944 р. Сталін підписав постанову про виселення кримських татар з Кримського півострова – їхньої споконвічної етнічної батьківщини. З 18 по 20 травня 180-тисячний народ було вивезено до спецпоселень. Долю кримських татар розділили і деякі інші національні меншини півострова, звідси відправлено невдовзі 12 422 болгар, 15 040 греків, 9 621 вірмен та ін. Всього виселено з Криму 225 009 осіб [15, с. 107].

Надзвичайно трагічною виявилася депортація українців з їхніх споконвічних етнічних земель у Польщі, чим Кремль інспірував загострення українсько-польських взаємин на рівні простих громадян і фактично ніс відповідальність за розпалювання громадянської війни. «Остаточне розв'язання української проблеми в Польщі», а, по суті, нейтралізація там дій Української повстанської армії, розпочалося 28 квітня 1947 р. як сумнозвісна акція «Вісла». Тоді було виселено близько 160 тис. українців. На думку польських дослідників, рішення стосовно цієї акції і сам її план розроблялись у Москві в лютому 1947 р., а ЦК Польської робітничої партії тільки виконав вказівку керівництва СРСР [16, с. 11].

Такими виявились жорстокі реалії радянського державного управління поліетнічністю в нових західних областях УРСР. Вони можуть служити наочним підтвердженням не правового, а «революційно-класового», тобто тенденційного (з партійних позицій більшовизму) підходу до тлумачення процесів та явищ етнонаціонального характеру у суспільстві. Знаменно, що стратегію боротьби з «націоналістичними проявами» в УРСР сталінське керівництво продовжило і в післявоєнний період. Так, у липні 1946 р. ЦК ВКП(б) заслухав звіт про підготовку, добір та розстановку керівних кадрів у республіці і прийняв постанову, спрямовану на «розгортання критики буржуазно-націоналістичної ідеології». 15-17 серпня 1946 р. відбувся пленум ЦК КП(б)У, на якому його перший секретар М. Хрущов закликав «виховувати наші кадри в дусі непримиренності до будь-яких проявів буржуазного націоналізму» [17, с. 71, 86, 90].

Сталінська верхівка, намагаючись будь-якою ціною зберегти свої панівні позиції, не могла допустити розвитку суспільної свідомості в демократичному напрямі. Такого не хотіли ті могутні державно-управлінські сили, що склалися на радянському просторі у попередні періоди. Вони були кровно зацікавлені у консервації органічно притаманної їм командно-адміністративної системи, породженої нею вульгаризованих форм ідеології, зокрема догм «пролетарського інтернаціоналізму» стосовно сфери державної етнополітики. З усього цього випливало обгрунтування необхідності боротьби на державному рівні проти «буржуазного націоналізму» та «космополітизму». Вістря цієї боротьби ЦК КП(б)У, інші партійні й державні інституції УРСР не випадково спрямували проти представників творчої та наукової інтелігенції, які прагнули до демократизації суспільствознавчої думки, плюралізму у світобаченні, відродження національної свідомості народу.

Типовим зразком розширення кампанії боротьби проти «націоналізму» на загальнодержавному рівні, надання їй, так би мовити, «всесоюзних масштабів» може служити редакційна стаття одного з ідеологічних «рупорів» Кремля – «Литературной газеты» під красномовною назвою: «До конца разоблачить буржуазный национализм» [18].

Тоді ж хвиля репресій прокотилася і по представниках єврейської культури в Україні. Так, 16 вересня 1948 р. у штучно інспірованій чекістами «справі антифашистського єврейського комітету» було заарештовано відомого літератора, найкращого перекладача української класичної та радянської поезії єврейською мовою Д. Гофштейна. Його звинуватили у націоналістичній діяльності, шпигунстві і зраді Батьківщині. Слідство було показовим і тривало майже чотири роки. У 1952 р. Д. Гофштейна та ще 12 єврейських письменників було засуджено до розстрілу і страчено [19, с. 124–125]. Саме такою була етнополітична практика сталінського

тоталітарного режиму навіть у, здавалось би, цивілізованій (з ООН, Всесвітньою Радою миру та іншими міжнародними організаціями) другій половині ХХ століття.

Врешті-решт, післясталінський період закономірним чином розпочався системною кризою радянсько-більшовицької тоталітарної системи. Процеси демократизації після змін у партійній верхівці СРСР у 1953 р. стали знаковими і для державної етнонаціональної політики.

Таким чином, аналіз радянських практик державного управління поліетнічністю в УРСР у період повного і всеохоплюючого панування сталінського тоталітарного режиму (1930—1950 роки) засвідчує їх класово-політичну обмеженість та упередженість (на шкоду інтересам більшості етнічних спільнот), що закономірно зумовлювало догматико-суб'єктивістський характер діяльності партійно-радянських функціонерів і чиновників у цій складній і делікатній соціальній сфері. Така «директивна лінія» була хибною у самій своїй сутності і призводила до суперечливих колізій, а здебільшого – до прямих порушень прав різних соціальних верств етнічних спільнот в Україні. Ключовим чинником тут, на нашу думку, було монопольне домінування суто партійно-класового підходу до проблеми за системного ігнорування етнонаціональних факторів та особливостей. Практична діяльність державо-управлінської машини підпорядковувалась так званому ідеологічному перевихованню етнічних спільнот. І цим, по-суті, обмежувалась вся стратегія державної етнополітики сталінського режиму.

Література.

1. Енциклопедія історії України. – Т. 5. – К.: Наукова думка, 2008. – 568 с.
2. Національні відносини в Україні у ХХ ст. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1994. – 559 с.
3. Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності (кер. автор. кол. – С.В. Кульчицький). – К., 2008. – 988 с.
4. Остання адреса. До 60-річчя Соловецької трагедії. В 3-х томах. Т.2. Наук.-докум. вид. // СБУ. – К.: Сфера, 1998. – 286 с.
5. Україна в ХХ ст. Збірник документів і матеріалів (1900–1939) // Упоряд. А. Слюсаренко та ін. – К.: ІЗМН, 1997. – 448 с.
6. Чорна книга України. Збірник документів, архівів, матеріалів, листів, доповідей, статей, досліджень, есе / Упор., ред. Ф.Зубанича. – К.: Просвіта, 1998. – 783 с.
7. Воз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі (1939-1949 рр.). Зб. док. і матеріалів / За ред. П. Гудзенка. – К.: Держполітвидав УРСР, 1949. – 211 с.
8. Жаронь П. Польське населення у Радянському Союзі під час Другої світової війни. – Варшава: Держ. наук. видавництво, 1990 // Український історичний журнал. – 1991. – № 11. – С. 145.
9. Культурне життя в Україні. Західні землі: Документи і матеріали. – Т. 1. – 1939–1953 / Упор. Т. Галайчак та ін. – К.: Наукова думка, 1995. – 749 с.
10. Вільна Україна. – 1939. – 5 жовтня; 7 жовтня; 19 жовтня.
11. Бабій Б.М. Воз'єднання Західної України з Українською РСР. – К.: АН УРСР, 1954. – 196 с.
12. Соціалістичні перетворення в західних областях УРСР. 1939-1979. Збірник докум. і матеріалів / Відп. ред. Д.А.Яремчук. – К.: Наукова думка, 1980. – 548 с.
13. Радянська Буковина. 1940–1945. Збірник докум. і матеріалів / Кер. ред. кол. В.М. Курило. – К.: Наук. думка, 1967. – 401 с.

14. Маркусь В. Приєднання Закарпатської України до Радянської України. – К.: Інтел, 1993. – 111 с.

15. Депортація: Берия докладає Сталину // Коммунист. – 1991. – № 3. – С. 107.

16. Депортації поляків та українців: кінець 1939-початок 50-х років. До 50-річчя операції «Вісла» / Упор. Ю. Сливка. – Львів, 1998. – 132 с.

17. Евсеев И.Ф. Народные комитеты Закарпатской Украины – органы государственной власти (1944–1945). – М.: Гос. изд. юрид. лит., 1954. – 146 с.

18. Литературная газета. – 1948. – 12 нояб.

19. Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – К., 1993. – 177 с.

УДК 353:35.088

Наталія Колісниченко

ТЕОРІЇ ЛІДЕРСТВА У ПІДГОТОВЦІ З ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ОРІЄНТАЦІЯ НА ЕФЕКТИВНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ЛІДЕРА

У статті розглядаються різні теорії лідерства та можливості їх використання у системі підготовки з лідерства та лідерів; обґрунтовується необхідність розвитку компетентностей регіональних лідерів. Аналізуються світові тенденції дослідження системи лідерства. Обґрунтовуються особливості підготовки лідерів у нових умовах.

Ключові слова: лідерство, лідер, централізований підхід, децентралізований підхід, підхід, оснований на рисах, ситуаційний підхід, варіантний підхід, діяльнісний підхід.

Політичні та соціально-економічні реалії сьогодення вказують на той факт, що реалізація функцій суспільного управління та політичної діяльності в сучасних кризових умовах за відсутності відповідних компетентностей є неможливою. **Лідер** може бути визначений як авторитетна особа, яка здійснює переважний вплив на інших людей з метою інтеграції їхньої діяльності для досягнення спільних цілей. Розрізняють громадських/політичних (обраних) і організаційних (призначених) лідерів. Політичне лідерство є невід'ємною складовою владної вертикалі (від центру до регіонів і на місця) і одночасно могутнім суб'єктивним джерелом політичних процесів. Політичні лідери ставлять перед собою завдання довести своє бачення проблем і їх вирішення до громадськості, володіють навичками переконувати і надихати, ініціюють зміни, тощо. Організаційне лідерство, яке іще визначається як орієнтоване на виконання завдань, управління людьми, змінами, як консервативне лідерство. Організаційні лідери як адміністратори реалізують політичні завдання, відповідають за планування, організацію праці, функціонування системи і її структур тощо.

У різних країнах по-різному вибудовуються вимоги до нового лідерства та компетентностей лідерів – це може бути позиція нейтральності чи, навпаки, активної